

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 11, 2016 Назад Головна

0 0 0 0 0 0 0 0 0

УДК 338.012

А. В. Рачинська,
аспірант, Державний економіко-технологічний університет транспорту, м. Київ

СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ

A. Rachynska,
Postgraduate, State Economic and Technological University of Transport

NATURE AND CLASSIFICATION OF RISKS IN RAILWAY TRANSPORT

На сучасному етапі розвитку залізничного транспорту України проблема класифікації, оцінки і обліку ризиків транспортних підприємств має істотне теоретичне і прикладне значення як важлива складова частина теорії і практики управління ризиками транспортних компаній. Як показує досвід, управління ризиками здатне запобігати кризовим явищам, зменшити їх негативні наслідки, оздоровити економіку підприємств, підвищити їх конкурентоспроможність. Комплексний розгляд і докладна класифікація видів ризиків допоможе в побудові оптимальної системи управління ризиками на залізничному транспорті.

At the present stage of development of railway transport Ukraine problem of classification, valuation and risk of transport enterprises has significant theoretical and practical value as an important component of the theory and transport companies risk management practices. Experience has shown that risk management is able to prevent crises, to reduce their negative effects, improve the economy of enterprises, enhance their competitiveness. A comprehensive review and detailed classification of the types of risks will help in building an optimal risk management systems for rail transport.

Ключові слова: ризик, ризик-менеджмент, класифікація ризиків, залізничний транспорт.

Keywords: risk, risk management, risk classification, rail transport.

Постановка проблеми. Різноманіття ризиків діяльності залізничного транспорту і необхідність вибору ефективного методу управління ними вимагає адекватної науково-обґрунтованої класифікації ризиків, яка дозволяє чітко ідентифікувати місце кожного виду ризику в загальній системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні питання класифікації ризику являє собою доволі складну проблему, яку намагалися вирішити багато авторів. Серед них такі українські та іноземні науковці: А.П. Альгін, І.Т. Балабанов, І.А. Брижань, І.Р. Бузько, В.П. Буянов, П.І. Верченко, В.В. Вітлінський, О.А. Война, Л.В. Временко, В.В. Глушенко, І.В. Гончаров, П.Г. Грабовий, В.М. Гранатуров, В.Б. Живетін, С.З. Жизнін, І.В. Зайцева, А.Б. Камінський, Р.М. Качалов, М.М. Клименюк, М.Г. Лапуста, О. Моргенштерн, С.І. Наконечний, Дж. Нейман, С.І. Полтавцев, Б.А. Райзберг, О.Лі. Устенко, Е.А. Уткін, В.В. Черкасов, Г.В. Чернова, Л.Г. Шаршукова, О.Б. Шевчук, Д.А. Штефаніч, О.І. Ястремський, Н.І. Машина, Л.І. Донець, І.Ю. Івченко, С.М. Ілляшенко, В.В. Вітлінський та інші.

Проте в літературі немає єдиної думки в цьому питанні. Виявлені дослідження дали змогу виявити більше від п'ятдесяти класифікаційних ознак і більше від двохсот видів ризику. Сучасний стан наукового опрацювання зазначених проблем щодо аналізу, оцінки та урахування господарського ризику вимагає конструктивного узагальнення та систематизації теоретичних і прикладних засад ризик-менеджменту з урахуванням специфіки функціонування підприємств залізничного транспорту. Тим більше, проблемам класифікації ризиків при транспортному обслуговуванні клієнтів авторами уваги не приділялось. Цим фактом обґрунтовано актуальність цього дослідження.

Метою статті є побудова класифікації ризиків залізничного транспорту, з урахуванням специфіки його функціонування, що є важливою передумовою ефективного ризик-менеджменту.

Виклад основного матеріалу

Складний процес трансформації економічних відносин в Україні вимагає поглиблення теоретичних і практичних доробок щодо управління ризиком господарської діяльності. Але й досі існують певні термінологічні розходження у трактуванні сутності ризику, залишаються недостатньо обґрунтованими методичні підходи до класифікації ризику, малодосліджені методичні підходи до визначення можливих втрат підприємств транспортної галузі, від впливу на його діяльність ризику, особливо на залізничному транспорті, відсутня ефективна комплексна система оцінки та управління господарським ризиком підприємств, недостатньо висвітлено практичні аспекти управління господарським ризиком із урахуванням галузевої специфіки.

У сучасній науково-практичній літературі є цілком різні розуміння терміна "ризик" і в його визначенні використовуються доволі розрізнені підходи. Відсутність чітко обґрунтованого поняття цієї категорії стримує практику оцінки ризику. Тому треба узагальнити існуючі визначення сутності "ризик" як категорії та розкрити її зміст не тільки як ймовірність небезпеки або невдачі, зняття суб'єктом господарювання невизначеності за конкретних обставин, подолання непевності і конфлікту в ситуації неминучого вибору, але й поєднання можливості досягнення як небажаних, так і особливо сприятливих відхилень від запланованих результатів. Такий підхід дає змогу всебічніше розкрити сутність цього складного явища.

У роботі запропоновано класифікацію ризиків при транспортному обслуговуванні клієнтів, яка охоплює основні з них (табл. 1).

Для ризиків системи транспортного обслуговування виділені такі загальні принципи класифікації: характер обліку (зовнішній і внутрішній); можливість страхування (які страхуються та які не страхуються); можливість передбачення (прогнозовані, непрогнозовані); рівень фінансових втрат (не значні, критичні, катастрофічні); тривалість дії (постійні, тимчасові); об'єкт виникнення (ризик окремих операцій; ризик різних напрямків діяльності; ризик діяльності загалом); можливість подальшої класифікації (прості, складні)

Таблиця 1.
Узагальнена класифікація ризиків

Ознака класифікації	Види ризиків
Сфера виникнення	- внутрішні - зовнішні
Тривалість впливу	- постійні - тимчасові
Можливість передбачення наслідків на результати діяльності підприємства	- прогнозовані - непередбачені
Джерела походження	- техногенні - природні - мішані
Ступінь наслідків	- незначні - критичні - катастрофічні
Характер діяльності, з якою пов'язані	- виробничі - фінансові - комерційні - інноваційні
Причина виникнення	- природні - екологічні - політичні - економічні - кадрові

За сферою виникнення ризики поділяють на внутрішні і зовнішні [2, с. 34]. *Внутрішні ризики* обумовлені діяльністю самого підприємства і його контактної аудиторії. На рівень внутрішніх ризиків впливає ділова активність керівництва підприємства, вибір оптимальної маркетингової стратегії, політики і тактики і інші фактори: виробничий потенціал, технічне оснащення, рівень спеціалізації, рівень продуктивності праці, техніки безпеки і т. д.

Зовнішні ризики безпосередньо не пов'язані з діяльністю підприємства і на їх рівень впливають фактори зовнішнього середовища організації такі, як: політичні, економічні, демографічні, соціальні, географічні тощо.

Наступна ознака класифікації ризиків підприємства – це тривалість впливу. За даною ознакою виділяють дві групи ризику:

- *постійні ризики* – ризики, характерні для всього періоду здійснення діяльності підприємства і пов'язані з дією постійних факторів;

- *тимчасові ризики* – ризики, що виникають періодично і зустрічається лише на окремих етапах здійснення економічної діяльності.

Основою для наступної класифікації ризиків є характер впливу на результати діяльності підприємства. Так, ризики поділяють на два види [2, с. 35-36]:

- *чисті ризики* (статистичні) характеризуються тим, що вони практично завжди несуть у собі витрати для підприємства. Причинами чистих ризиків можуть бути стихійні лиха, війни, нещасні випадки, злочинні дії, недієздатність організації тощо; - *спекулятивні ризики* (динамічні) можуть нести в собі як втрати, так і додатковий прибуток. Їх причинами можуть бути зміна кон'юнктури ринку, зміна курсу валют, зміна податкового законодавства і інше.

За родом небезпеки виділяють техногенні (чи антропогенні), природні і мішані ризики [3, с. 28–29].

Техногенні ризики, породжені господарською діяльністю людини: аварійні ситуації, забруднення навколишнього середовища тощо.

Природні ризики не залежать від діяльності людини. До них належать переважно ризики стихійних лих: землетрусу, повені, урагану, тайфуну, удару блискавки, виверження вулкана і ін.

Мішані ризики – це події природного характеру, ініційовані господарською діяльністю людини.

За ступенем наслідків ризики поділяються на:

- *незначний ризик* – це ризик рішення, у результаті невиконання якого підприємству загрожує втрата прибутку; у межах цієї зони підприємницька діяльність зберігає свою економічну доцільність, тобто втрати є, але вони не перевищують розмір очікуваного прибутку;

- *критичний ризик* – це ризик, коли підприємству загрожує втрата доходу; інакше кажучи, зона критичного ризику характеризується небезпекою втрат, що перевищують очікуваний прибуток і в крайньому випадку можуть призвести до втрати всіх грошей, укладених підприємством у проект;

- *катастрофічний ризик* – ризик, коли виникає неплатоспроможність підприємства; утрати можуть дорівнювати активам підприємства. Також до цієї групи відносять будь-який ризик, пов'язаний із прямою небезпекою для життя людей чи виникненням екологічних катастроф [3, с. 28].

За характером діяльності, під час якої виникають ризики поділяються на виробничі, фінансові, комерційні й інноваційні.

Виробничий ризик – це ризик невиконання своїх зобов'язань і нормативних планів виробництва товарів і послуг в результаті впливу як зовнішнього середовища, так і внутрішніх факторів. Причинами виробничих ризиків є: зниження запланованих обсягів виробництва і реалізації продукції внаслідок зниження продуктивності праці, простою обладнання, втрат робочого часу; збільшення матеріальних витрат через перевитрату матеріалів, сировини, палива, енергії; низька дисципліна постачань, перебої з паливом і електроенергією; фізичний і моральний знос устаткування тощо

Комерційний ризик – це ризик, що виникає в процесі реалізації товарів і послуг, що зроблені чи куплені підприємцем. Основні причини виникнення комерційного ризику: зниження обсягів реалізації внаслідок падіння попиту на товар, втрати якості товару в процесі обертання (транспортування, зберігання), що приводить до зниження його ціни; підвищення витрат обертання в порівнянні з наміченими в результаті виплати штрафів, непередбачених відрахувань, збільшення закупівельних цін товарів, що закупає підприємство.

Фінансовий ризик – це ризик, що виникає при здійсненні фінансового підприємництва чи фінансових угод, виходячи з того, що у фінансовому підприємстві в ролі товару виступають або валюта, або цінні папери, або кошти. До фінансових ризиків в свою чергу належать: валютний ризик, кредитний ризик, інвестиційний ризик.

Інноваційний ризик – це ймовірність втрат, що виникають при вкладанні підприємством коштів у виробництво нових товарів (послуг), які можливо не знайдуть очікуваного попиту на ринку.

Залежно від основної причини виникнення ризиків вони поділяються на такі категорії [4, с. 29-30]: природні ризики – ризики прояву стихійних сил природи; екологічні ризики – ризики настання цивільної відповідальності за нанесення шкоди навколишньому середовищу; політичні ризики – ризики виникнення збитків, скорочення розмірів прибутку з причин зміни державної політики; транспортні ризики – ризики перевезення вантажів різними видами транспорту; майнові ризики – ризики псування майна підприємця з незалежних від нього причин; торговельні ризики – ризики збитків від затримки платежів, відмови від платежу, не поставки товару наведених вище класифікаціях відсутній взаємозв'язок і системності, тобто ризики перераховуються підряд з поділом за ознаками. Недоліком наведених класифікацій також є відсутність прив'язки до конкретної галузі, сфери діяльності. Відзначимо, що тільки повна, докладна і грамотна складена з обов'язковим урахуванням особливостей сфери діяльності компанії класифікація ризиків змогла б показати менеджеру всі ризики компанії. На основі такої класифікації стає можливим аналіз виявлених ризиків і ефективна робота системи управління ризиками компанії, в тому числі застосування відповідних методів і прийомів управління конкретним ризиком діяльності компанії реального сектора економіки, в тому числі залізничного транспорту, ризик виявляється виключно в реалізації негативних наслідків подій, що відбулися внаслідок впливу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища компанії. Саме такий зміст ризику лежить в основі методів (систем) управління ризиками в транспортних компаніях. Виходячи з цього запропоновано наступне визначення ризику – це потенційна небезпека виникнення негативних відхилень від запланованих результатів в процесі роботи компанії, які відбуваються на її основних економічних показниках, внаслідок невизначеності умов функціонування під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища. Для вироблення систематизованого підходу і формалізації потенційних загроз діяльності залізничного транспорту проведемо класифікацію ризиків за джерелами їх виникнення. Відповідно до обраного критерію ризики діляться на зовнішні і внутрішні. Перелік основних ризиків, актуальних для вітчизняного залізничного транспорту, представлений в табл. 2 і табл. 3.

Таблиця 2.

Зовнішні ризики діяльності залізничного транспорту

<i>Ознака</i>	<i>Види ризиків</i>
<i>Макроекономічні ризики</i>	<ul style="list-style-type: none"> - зниження обсягів перевезень - незаплановані коливання обсягів перевезень, що перевищують пропускну спроможність окремих ділянок залізниць - погіршення структури промислового і сільськогосподарського виробництва - зниження рівня доходів населення - зниження мобільності населення - ріст цін на товари і послуги, що споживає залізничний транспорт - обмеження тарифів на залізничні перевезення - зниження інвестиційної і ділової активності залізниць
<i>Ринкові ризики</i>	<ul style="list-style-type: none"> - зниження частки ринку залізниць на ринку транспортних послуг - зростання внутрішньогалузевої і міжгалузевої конкуренції - випереджувальний розвиток альтернативних видів транспорту, у тому числі за рахунок прискореного впровадження інновацій і зростання їх часток ринку - дефіцит виробничих потужностей постачальників продукції для залізничного транспорту - сезонність попиту на пасажирські перевезення
<i>Фінансові ризики</i>	<ul style="list-style-type: none"> - ризик зміни значень параметрів ринку (процентні ставки, курс валюти, вартість цінних паперів або товарів) і інших параметрів фінансових інструментів - податкові ризики - кредитні ризики - ризик невиконання контрагентами своїх зобов'язань - інфляція
<i>Ризики трудових ресурсів</i>	<ul style="list-style-type: none"> - погіршення якості трудових ресурсів - посилення диспропорцій в структурі трудових ресурсів, представлених на ринку - зменшення працездатного населення у віддалених регіонах внаслідок урбанізації суспільства - зниження привабливості професій у сфері залізничного транспорту - зниження рівня освіти в середніх і професійних навчальних закладах
<i>Репутаційні ризики</i>	<ul style="list-style-type: none"> - ризик зниження позицій УЗ в рейтингах міжнародних агентств - ризик зниження ділової репутації УЗ внаслідок недостатнього рівня корпоративної культури її працівників - ризик зниження інформаційної прозорості
<i>Політичні ризики</i>	<ul style="list-style-type: none"> - асоціація України з ЄС - політична нестабільність - збереження жорсткого державного тарифного регулювання - посилення законодавства (транспортного, податкового і ін.) - погіршення міждержавних відносин - локальні і міждержавні воєнні дії - посилення екологічних вимог - посилення екологічних вимог
<i>Техногенні і природо-кліматичні ризики</i>	<ul style="list-style-type: none"> - аварії на промислових об'єктах, пов'язаних із забезпеченням роботи залізничного транспорту - техногенні аварії на суміжних видах транспорту - пожежі, стихійні лиха в районах діяльності залізниць
<i>Науково-технічні та технологічні ризики</i>	<ul style="list-style-type: none"> - застосування нових енергоносіїв і енергозберігаючих режимів на альтернативних видах транспорту - підвищення вантажопідйомності автомобілів і суден

Таблиця 3.
Внутрішні ризики діяльності залізничного транспорту

Ознака	Види ризиків
Виробничо-технологічні ризики	- порушення безпеки руху поїздів - збої при організації логістичних схем доставки вантажів - порушення плану формування поїздів і графіка руху поїздів - зниження ефективності використання рухомого складу - ризик невідповідності якості і асортименту надаваних послуг новим вимогам клієнтів - ризик невідповідності якості роботи інформаційних систем зростаючим вимогам за обсягами і якістю перевезень - ризики, пов'язані з перевезенням небезпечних вантажів
Технічні та ресурсні ризики	- високий рівень зносу основних виробничих фондів - невідповідність структури парку вагонів Укрзалізниці структурі вантажів - дефіцит вантажно-розвантажувальної техніки - дефіцит ремонтних потужностей - ризик необґрунтованого вибору постачальників продукції і послуг для УЗ - порушення строків і умов поставок матеріальних ресурсів - ризик використання неякісної і неповної інформації про споживачів послуг залізничного транспорту - ризик несанкціонованого використання конфіденційної інформації і інтелектуальної власності УЗ
Інвестиційні ризики	- ризик невирішеного обґрунтування і помилкового вибору нових інвестиційних об'єктів - ризик зниження прибутковості і незабезпечення планової рентабельності інвестованих коштів - ризик відсутності чітких гарантій обсягів перевезень від вантажовласників при реалізації інфраструктурних інвестиційних проектів
Ризики структурних перетворень	- загроза порушення технологічних процесів залізничного транспорту внаслідок реформування галузі - банкрутство пасажирських перевезень після припинення їх фінансування за рахунок вантажних - ризик неефективної адаптації виділених підрозділів УЗ до ринкових умов
Фінансові ризики	- ризик втрати ліквідності - майнові ризики - операційні ризики - бухгалтерські ризики - бюджетні ризики
Кадрові ризики	- ризик недостатнього відповідності професійного рівня персоналу сучасним задачам залізниць - ризик подальшого збільшення числа працівників передпенсійного віку - відтік висококваліфікованих кадрів внаслідок недостатньої мотивації і зниження конкурентоспроможності заробітної плати працівників УЗ у порівнянні з іншими галузями - ризик порушень техніки безпеки праці і безпеки руху з вини персоналу - корумпованість управлінського персоналу
Управлінські	- ризик неефективного добору, розстановки і управління кадрами - ризики порушення трудової дисципліни - прийняття необґрунтованих управлінських рішень - недостовірність прогнозних даних щодо обсягів, напрямів і структури вантажопотоків - невиконання прийнятих рішень у встановлені терміни - ризик недосягнення запланованих економічних і виробничих результатів діяльності - збої і відмови в роботі управлінських інформаційних систем

До зовнішніх ризиків належать:

- *макроекономічні ризики* – ризики, пов'язані з діяльністю Укрзалізниці (УЗ) як суб'єкта глобального ринку, що зазнає вплив з боку всіх галузей економіки і схильного до впливу зміни ринкової кон'юнктури;
- *ринкові ризики* – ризики, обумовлені діяльністю УЗ як суб'єкта вітчизняного і світового транспортних ринків і залежні від структурних, економічних, тарифних, техніко-технологічних, екологічних і інших змін у галузі залізничного транспорту й транспортній сфері в цілому;
- *фінансові ризики* – напряму залежні від зовнішніх фінансово-економічних чинників і включають в себе ризики зміни значень параметрів фінансового ринку, таких, як процентні ставки, курси валют, вартість цінних паперів або товарів, а також ризики, що виникають у результаті невиконання контрагентами своїх зобов'язань в повній мірі;
- *ризики в сфері трудових ресурсів* – ризики, обумовлені несприятливою демографічною ситуацією в країні, дефіцитом якісних трудових ресурсів і посиленням диспропорцій в структурі працездатного населення;
- *репутаційні ризики* – ризики втрати ділової репутації УЗ і формування негативного ставлення до взаємодії з нею з боку потенційних партнерів і клієнтів;
- *політичні ризики* – ризики, пов'язані зі зміною політичної обстановки в Україні і в світі, із зміною режиму державного регулювання відносин власності, зміною українського і міжнародного законодавства;
- *ризики реформування* – ризики, пов'язані із зовнішніми загрозами функціонуванню залізниць, зумовленими проведенням структурної реформи на залізничному транспорті;
- *техногенні і природно-кліматичні ризики* – ризики, обумовлені можливістю виникнення стихійних лих і техногенних катастроф, що перешкоджають нормальному функціонуванню залізничного транспорту;
- *науково-технічні і технологічні ризики* – ризики, зумовлені розвитком науково-технічного прогресу, розробками нових технологій, матеріалів і впровадженням їх у виробництво і управління;
- *нормативно-правові ризики* – ризики, зумовлені несприятливим або недостатнім регулюванням відносин учасників ринку вантажних залізничних перевезень.

До внутрішніх ризиків залізничного транспорту належать:

- *виробничо-технологічні ризики* – ризики, пов'язані з організацією перевізного процесу, забезпеченням безпеки перевезень і наданням транспортних послуг необхідної якості;
- *технічні і ресурсні ризики* – ризики, пов'язані з технічним, ресурсним і інформаційним забезпеченням залізниць;
- *інвестиційні ризики* – ризики, пов'язані з вибором і обґрунтуванням вибору об'єктів інвестування і забезпеченням планової прибутковості інвестованих коштів;
- *ризики структурних перетворень* – ризики, пов'язані із очікуваною на залізничному транспорті структурною реформою, виділенням конкурентних сегментів ринку залізничних послуг, створенням і взаємодією зі створюваними дочірніми і залежними товариствами;
- *фінансові ризики* – ризики, пов'язані з ефективністю використання фінансових ресурсів, забезпеченням фінансової стійкості і незалежності залізничного транспорту;
- *кадрові ризики* – ризики, пов'язані з побудовою якісної і ефективної системи управління персоналом і мотивації працівників, забезпеченням залізниць необхідною кількістю висококваліфікованих трудових ресурсів, їх утриманням, використанням і безперервним професійним розвитком;
- *управлінські ризики* – ризики, обумовлені діяльністю з управління залізничним транспортом, обґрунтуванням, прийняттям і реалізацією управлінських рішень.

При проведенні роботи з управління ризиками зазначені класифікаційні групи можуть бути розширені у відповідності з конкретними завданнями і актуальними критеріями класифікації.

Висновки і пропозиції. Робота залізничного транспорту України в сучасному економічному форматі потребує передбачення та запобігання кризових явищ, зменшення негативних наслідків впливу внутрішніх та зовнішніх факторів.

Для об'єктивного оцінювання ризиків діяльності залізничного транспорту зумовлює необхідність вибору ефективних методів управління ними та вимагає адекватної науково – обгрунтованої класифікації ризиків з урахуванням специфіки функціонування підприємств залізничного транспорту.

Авторським підходом є удосконалення існуючої класифікації ризиків залізничного транспорту з урахуванням його специфіки, що є важливою передумовою ефективного ризик-менеджменту.

Література.

1. Донець Л. І., Шепеленко О. В., Баранцева С. М., Сергєєва О. В., Веремейчек О. Ф. Обгрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків: Навч. посіб. / За заг. ред. Донець Л.І. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 472 с.
2. Івченко І. Ю. Економічні ризики: Навч. посіб. – Київ: «Центр навчальної літератури», 2005. – 304 с.
3. Старостіна А.О., Кравченко В.А. Ризик-менеджмент: теорія і практика: Навч. посіб. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2004. – 200 с.
4. Іванов А. А., Олейников С. Я., Боcharов С. А. Риск-менеджмент. Учебно-методический ком-плекc. – М.: Изд. центр ЕАОИ, 2008. – 193 с.
5. Крихтіна Н. М., Северченко О. В. Аналіз і управління ризиками взаємодії з клієнтами на залізничному транспорті // Збірник праць V міжнародної НПК «Оптимум –2006» в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут». Частина 2. – Харків, 2006. – С. 200–206.
6. Санжиева Т. В. Классификация рисков судоходных компаний в интегрированной системе риск-менеджмента и BSC [Текст] / Т. В. Санжиева // Экономика, управление, финансы: материалы II междунар. науч. конф. (г. Пермь, декабрь 2012 г.). – Пермь: Меркурий, 2012. – С. 200–203.

References.

1. Donets, L. I. Shepelenko, O. V. Barantseva, S. M. Serhieieva, O. V. and Veremeichek, O. F. (2012), *Obgruntuvannia hospodarskykh rishen i otsiniuvannia ryzykiv* [Justification business decisions and risk assessment], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, p. 472.
2. Ivchenko, I. Yu. (2005), *Ekonomichni ryzyky* [Economic risks], «Tsentr navchalnoi literatury», Kyiv, Ukraine, p. 304.
3. Starostina, A.O. and Kravchenko, V.A. (2004), *Ryzuk-menedzhment: teoriia i praktyka* [Risk Management: Theory and Practice], IVTs «Vydavnytstvo «Politekhnik», Kyiv, Ukraine, p. 200.
4. Ivanov, A. A. Olejnikov, S. Ja. and Bocharov, S. A. (2008), *Risk-menedzhment. Uchebno-metodicheskij kompleks* [Risk Management. Training and methodology complex], Izd. centr EAOI, 2008. – Moscow, Russia, p. 193.
5. Krykhtina, N. M. and Severchenko, O. V. (2006), "Risk management analysis and interaction with customers in railway transport", Proceedings of V International SPC "Optimum -2006" National technical-Term University 'Kharkiv Polytechnic Institute', Part 2, Kharkiv, Ukraine, pp. 200-206.
6. Sanzhieva, T. V. (2012), "Risk classification of shipping companies in an integrated system of risk management and the BSC", Economics, management, finance: Materials II Intern. scientific. Conf. (Perm, Russia, December, 2012), pp. 200-203.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2016 р.

